

О.С. Колтунович, к.е.н.

Незалежний український центр правових ініціатив та експертиз «Правова держава»

Інституціональні форми та державна підтримка інноваційно-технологічної модернізації міжгосподарських та внутрішньогосподарських споруд у зоні осушувальних меліорацій

В умовах апроксимації європейського та вітчизняного законодавства та в межах Угоди про асоціацію з Європейським Союзом особливої актуальності набуває питання ефективного використання водних ресурсів у агропромисловому комплексі. Розглянуто механізми державної підтримки модернізації міжгосподарських та внутрішньогосподарських споруд у зоні осушувальних меліорацій. Проаналізовано негативний вплив зменшення обсягів фінансування, що призвело до суттєвого зменшення площ осушуваних земель сільськогосподарських підприємств в Україні, зокрема, в рамках бюджетної децентралізації. Розглянуто особливості формування водогосподарсько-меліоративної інфраструктури на регіональному рівні. Запропоновано напрямки державного регулювання інноваційно-технологічної модернізації міжгосподарських та внутрішньогосподарських споруд у зоні осушувальних меліорацій. Розроблено механізми фіскального та грошово-кредитного характеру, що сприятимуть активізації процесів інноваційно-технологічної модернізації водогосподарсько-меліоративного підкомплексу України.

Ключові слова: інституціональне забезпечення; державне регулювання; інноваційно-технологічна модернізація; водогосподарсько-меліоративний підкомплекс.

Актуальність теми. Інноваційна складова є одним із визначальних чинників забезпечення конкурентоспроможності водогосподарсько-меліоративного підкомплексу України. Сьогодні відбувається поживлення діяльності лише щодо модернізації зрошувальних систем, щоб відновити докризові площі посівів традиційних для нашої держави культур. Проблема полягає в механізмах встановлення партнерських відносин між власниками міжгосподарських гідротехнічних споруд та суб'єктами підприємницької діяльності, щоб активізувати впровадження систем краплинного зрошення, оновлення внутрішньогосподарських систем зрошення, сприяти формуванню кластерних об'єднань для відновлення потенціалу зрошення на найбільш депресивних територіях. Значний потенціал щодо нарощення обсягів виробництва сільськогосподарської як рослинницької, так і тваринницької продукції пов'язано із зоною проведення осушувальних меліорацій, однак, міжгосподарські та внутрішньогосподарські гідротехнічні споруди потребують модернізації у більшості регіонів України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, на які спирається автор. Питанням державного регулювання інноваційної діяльності в Україні присвячена значна кількість вітчизняних наукових праць (В.Голян, В.Костриченко, П.Лозовицького, В.Савчук, М.Хвесик). Особлива увага приділяється питанням формування та розвитку регіональної інноваційної політики. При цьому, визначені напрямки розвитку не дають змогу реалізувати процеси інноваційно-технологічної модернізації без формування відповідних інституціональних передумов на загальнодержавному рівні.

Метою статті є дослідження інституціональних форм та механізмів державного регулювання інноваційно-технологічної модернізації міжгосподарських та внутрішньогосподарських споруд у зоні осушувальних меліорацій в умовах поглиблення інтеграційних процесів та децентралізації.

Викладення основного матеріалу. На сьогодні вітчизняний водогосподарський комплекс, вартість основних засобів якого перевищує 24,1 млрд грн, є складною багатофункціональною структурою, спрямованою на забезпечення населення та галузей економіки водними ресурсами, захист територій від шкідливої дії вод, здійснення контролю за якістю поверхневих вод тощо. Пересувний характер робіт та значна протяжність меліоративної мережі (близько 55 тис. км) потребують постійного використання транспортних засобів. Реалізація довгострокових програм розвитку є одним із пріоритетів національної продовольчої, екологічної та економічної безпеки країни.

Екстенсивне землеробство на розпайованих землях та переведення значних площ осушуваних земель у переліг означає зниження інтенсивності ведення землеробства із порушенням постійно діючої системи окультурення у вигляді періодичної хімічної меліорації (вапнування, гіпсування) агро-меліоративних заходів, системи удобрення (переважно органічної) агротехнічних заходів та дотриманням сівозмін загалом спричиняють деградацію ґрунтів і зниження їх родючості (рис. 1) [1, с. 1].

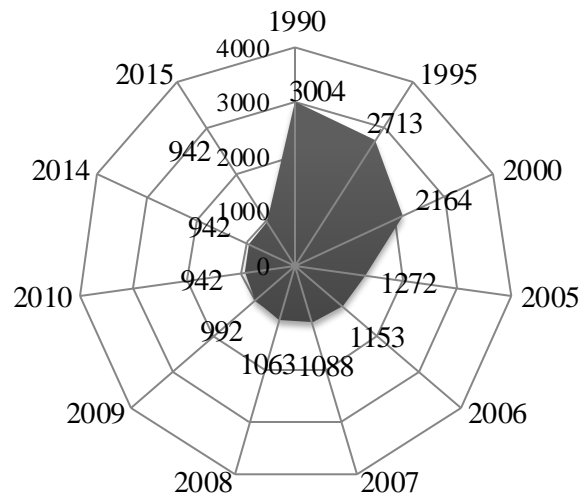

Рис. 1. Площа осушуваних земель сільськогосподарських підприємств в Україні, 1990–2015 рр., тис. га (розроблено автором за даними Державної служби статистики України)

Проте, через відсутність цільових програм у рамках видатків Державного бюджету України нівелюються механізми та інструменти щодо ефективного впровадження процесів інноваційно-технологічної модернізації міжгосподарських та внутрішньогосподарських споруд у зоні осушуваних меліорацій. У результаті, ефективність реалізації державної інноваційної політики у сфері водокористування не вирішує нагальних проблем водогосподарсько-меліоративного підкомплексу.

Голян В.А. та В.В. Савчук зазначають, що додаткового імпульсу тенденціям виснажливого природокористування в зоні осушення додала руйнація великотоварних сільськогосподарських підприємств, яка супроводжувалася демонтуванням та фізичним спрацюванням більшості гідротехнічних об'єктів. У зоні осушуваних меліорацій екологічні суперечності все більше загострилися у період глибокої економічної стагнації аграрного сектору, руйнації колгоспно-радгоспної системи господарювання та руйнацією цілісних меліоративних комплексів [2, с. 5].

Хвесик М.А. розглядає процес інноваційно-технологічної модернізації водогосподарської інфраструктури як фактор прискорення соціально-економічного піднесення сільських територій. На думку автора, таке оновлення, особливо гідротехнічних споруд, що обслуговують меліоративні системи в зоні зрошення і осушення, може значною мірою сприяти збільшенню обсягів виробництва сільськогосподарської продукції на територіях, які розташовані в умовах перезволоження та дефіциту водних ресурсів. Загострення світової продовольчої кризи вже підвищило інвестиційну привабливість аграрної сфери, яка розвивається в зоні зрошення [3, с. 121].

Костриченко В.М. наголошує на комплексному впровадженні заходів стимулювання раціоналізації використання сільськогосподарських земель, спрямованому на покращення ефективності використання наявних земель та підтримання їх екологічної стійкості, котре забезпечить реалізацію концепції сталого розвитку в нашій державі. Виконання цих робіт на належному рівні та їх законодавче підкріплення стане важливою умовою стабілізації сучасних агроландшафтів та гарантування екологічної і продовольчої безпеки [4, с. 262].

Відомо багато методів та заходів забезпечення підтримки розвитку інноваційної діяльності, найбільш ефективними серед яких є прямого впливу та опосередкованого впливу. До заходів прямого впливу відносяться: державні цільові програми розвитку інноваційної діяльності, пільгові кредити, субсидії, дотації; опосередкованого – пільгова система оподаткування для підприємств, діяльність яких орієнтована на розвиток інновацій, оподаткування прибутку за зниженими ставками, звільнення від сплати податків на прибуток на певний період (податкові канікули), страхування, митні пільги тощо [5, с. 60].

Раціоналізація сільськогосподарського природокористування в зоні осушення за умови розширеного відтворення потенціалу аграрної сфери має супроводжуватися інтеграційними процесами в агропромислового виробництва. На нашу думку, серед можливих їх форм (корпоратизація, кооперація, контракція та кластеризація) найбільш прийнятними для зони осушення є кооперація і кластеризація. Підставою для такого твердження є те, що корпоративні агропромислові об'єднання вже продемонстрували екологоруйнівний та природоруйнівний вплив на агроландшафти у зв'язку з гіпертрофованим збільшенням вирощування високотехнологічних експортноорієнтованих культур, що виснажують ґрунт [1, с. 9].

Одним із механізмів державного регулювання в зонах осушення і зрошення є переведення меліоративних систем та окремих об'єктів їх інженерної інфраструктури цих систем, які перебувають на балансі управлінь водного господарства, міжрайонних управлінь водного господарства, регіональних управлінь водних ресурсів. Сьогодні в Україні не будуються великі державні зрошувальні системи, а створюються невеликі за площею (від 10 до 500 га) системи краплинного зрошення для вирощування овочів, поливу садів, виноградників, які є більш економічними й ефективними щодо використання води, екологічного навантаження на землі й навколишнє природне середовище. Саме такий підхід на думку П.С. Лозовицького до розвитку меліорації в державі є найбільш доцільним у перспективі [6, с. 11].

Магістральним напрямом раціоналізації природокористування в умовах поглиблення земельної реформи та інституціональних трансформацій в зоні осушувальних меліорацій є реінжиніринг бізнес-процесів у сільськогосподарському виробництві на основі впровадження кооперації та кластеризації, які дадуть можливість консолідувати організаційний потенціал та інвестиційні можливості особистих селянських господарств, фермерів та підприємств щодо відновлення внутрішнього сподарських мереж гідротехнічних споруд, які забезпечуватимуть необхідний водно-повітряний режим для ведення високопродуктивного сільськогосподарського виробництва [1, с. 10].

З метою захисту меліоративних систем в Україні від подальшої руйнації у 2015 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони приватизації об'єктів інженерної інфраструктури меліоративних систем та земель державної і комунальної власності, на яких ці об'єкти розташовані» [7]. У результаті законодавчо унеможливлено приватизацію інфраструктури меліоративних систем та її окремих об'єктів, а також землі під цими об'єктами, що сприятиме забезпеченню технологічної цілісності меліоративних систем та непорушності процесу їх функціонування. Таким чином, у випадку внесення змін до Земельного кодексу України [8] щодо приватизації земель сільськогосподарського призначення міжгосподарські та внутрішньогосподарські структури в зоні осушувальних меліорацій залишаться у власності держави.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Реалізація сценаріїв державного регулювання інноваційно-технологічної модернізації водогосподарсько-меліоративного підкомплексу здійснюватиметься шляхом: гармонізації українського законодавства з міжнародними нормами та вдосконалення нормативно-правової бази; використання ефективного, обґрунтованого та збалансованого механізму використання, охорони й відтворення водних ресурсів, забезпечення сталого розвитку державної системи моніторингу вод згідно з міжнародними нормами; упровадження системи інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом, розроблення та виконання планів управління басейнами річок; підвищення технологічного рівня водокористування, упровадження мало- та безводних технологій, розроблення більш раціональних нормативів водокористування; виконання робіт з берегоукріплення та регулювання русел річок, будівництва і реконструкції гідротехнічних споруд; забезпечення розвитку меліорації земель і поліпшення екологічного стану зрошуваних та осушених угідь.

Реалізація стратегічних напрямків створення нових інституціональних форм щодо державної підтримки інноваційно-технологічної модернізації міжгосподарських та внутрішньогосподарських споруд у зоні осушуваних меліорацій потребує реалізації нової фіскальної, митної, регуляторної, бюджетної та грошово-кредитної політики. Визначені механізми щодо врегулювання проблем водогосподарсько-меліоративного підкомплексу забезпечать інноваційно-технологічну модернізацію міжгосподарських та внутрішньогосподарських споруд у зоні осушуваних меліорацій, сприятимуть нарощенню обсягів сільськогосподарського виробництва і зниженню техногенно-екологічних ризиків в Україні.

Список використаної літератури:

1. Статистична інформація Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. *Голян В.А.* Раціоналізація природокористування в зоні осушення / *В.А. Голян, В.В. Савчук, І.І. Андрощук* // *Агросвіт*. – 2012. – № 12. – С. 4–11.
3. *Хвесик М.А.* Модернізація водогосподарської інфраструктури як фактор прискорення соціально-економічного піднесення сільських територій / *М.А. Хвесик, В.А. Голян* // *Економіка АПК*. – 2014. – № 7. – С. 121–126.
4. *Костриченко В.М.* Стимулювання раціонального аграрного землекористування як інструмент забезпечення сталого розвитку / *В.М. Костриченко, Н.О. Дорошенко* // *Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції*. – 2013. – Вип. 19, № 4. – С. 256–263.
5. *Гладинець Н.Ю.* Механізм реалізації державної інноваційної політики в регіоні / *Н.Ю. Гладинець* // *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. – 2010. – № 683. – С. 60–65.
6. *Лозовицький П.С.* Меліорація ґрунтів та оптимізація ґрунтових процесів / *П.С. Лозовицький*. – 2014. – 528 с.

7. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони приватизації об'єктів інженерної інфраструктури меліоративних систем та земель державної і комунальної власності, на яких ці об'єкти розташовані» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/388-viii>.
8. Земельний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.

References:

1. Statystychna informacia Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Golian, V.A. (2012), «Racionalizacia pryrodokorystuvannya v zoni osushennya», *Agrosvit*, No. 12, pp. 4–11.
3. Khvesyuk, M.A. (2014), «Modernizatsiia vodohospodarskoi infrastruktury yak faktor pryskorennia sotsialno-ekonomichnoho pidnesennia silskykh terytorii», *Ekonomika APK*, No. 7, pp. 121–126.
4. Kostrychenko, V.M. (2013), «Stymuliuvannia ratsionalnoho ahrarnoho zemlekorystuvannia yak instrument zabezpechennia staloho rozvytku», *Problemy ratsionalnoho vykorystannia sotsialno-ekonomichnoho ta pryrodno-resursnoho potentsialu rehionu: finansova polityka ta investytsii*, Iss. 19, No. 4, pp. 256–263.
5. Hladynets, N.U. (2010), «Mekhanizm realizatsii derzhavnoi innovatsiinoi polityky v rehioni», *Visnyk natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*, No. 683, pp. 60–65.
6. Lozovitskyi, P.S. (2014), *Melioratsiia gruntiv ta optymizatsiia gruntovykh protsesiv*, 528 p.
7. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zaborony pryvatyzatsii ob'ektiv inzhenernoi infrastruktury melioratyvnykh system ta zemel derzhavnoi i komunalnoi vlasnosti, na yakykh tsi ob'ekty roztashovani», available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/388-viii>
8. Zemelnyi kodeks Ukrainy, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>

Колтунович Олександр Сергійович – кандидат економічних наук Незалежний український центр правових ініціатив та експертиз «Правова держава».

Наукові інтереси:

- економіка природокористування;
- регіональна економіка.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2018.